

I. ROZPRAWY I ANALIZY

DOI: 10.17951/et.2026.38.237

Aleksander Kacprzak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska

ORCID: 0000-0002-2961-8221

e-mail: aleksander.kacprzak@amu.edu.pl

Koncept MIŁOŚĆ w języku amharskim w świetle danych systemowych

The concept of LOVE in Amharic in the light of systemic data

Abstract: The article aims to examine the concept of LOVE as reflected in the lexical system of Amharic. The first part of the study analyzes the three main lexical representations of the concept: the verbs *wäddädä* and *afäqqärä*, as well as the noun *fəqar*. Particularly important in this context is the existence of the two different verbs meaning 'to love', which differ in the intensity of the feeling and frequency of use. Subsequently, the article examines the great variety of derivatives based on the two main roots connected with the notion of love: *fqr* and *wdd*. This demonstrates the role that the Amharic morphology plays in bringing out different flavors of meaning, as well as provides a deeper insight into the culture that underlies the Amharic worldview. The third part of the study, in turn, sketches the lexico-semantic field centered around the main lexical exponents of the concept. Finally, the last part analyzes idiomatic expressions connected with love.

Keywords: concept of LOVE; language of love; conceptualization of love; Amharic language; Amharic worldview; Ethiopian culture; African languages; linguistic relativity; ethnolinguistics; linguistic anthropology

Wstęp

Choć w świecie nauki wciąż wydaje się dominować podejście, w ramach którego MIŁOŚĆ jest postrzegana jako pojęcie uniwersalne, to obecnie istnieje już znaczna liczba badań podkreślających wpływ języka i kultury

na postrzeganie miłości (Wierzbicka 1992, 1999, 2019; Beall & Sternberg 1995; Kövecses 1986, 1991; Swidler 2001; Underhill 2012; Lomas 2018; Kacprzak 2022, 2025). Ostatnie lata przyniosły także w Polsce prawdziwy rozkwit językoznawczych badań nad miłością, które najczęściej wpisują się w koncepcję „językowy obraz miłości w X” (Suchodolska-Nowak 2012; Baruk-Dzięcioł 2020; Nawacka 2020; Piasecka-Chmielnik 2023). Owe badania, choć bardzo wartościowe, ograniczają się jednak zwykle do języka polskiego bądź innych języków europejskich. Nie istnieje natomiast wiele prac dotyczących konceptualizacji i werbalizacji miłości w językach spoza europejskiego kręgu kulturowego. Naturalnie, to właśnie takie badania pozwalają w pełni dostrzec zjawisko (przynajmniej częściowego) kulturowego i językowego relatywizmu miłości. Głównym celem niniejszego artykułu jest rekonstrukcja i przybliżenie polskiemu czytelnikowi obrazu miłości obecnego w systemie języka amharskiego – drugiego największego języka natywnego oraz *lingua franca* Etiopii (Meyer 2011b). Języka, w którym odcisnięty jest wyjątkowy obraz świata kuty przez setki, a nawet tysiące lat w kraju, który łączy w sobie chrześcijański ortodoksyjny fundament kulturowy z wielką różnorodnością religijną, językową i etniczną.

1. Język amharski

Język amharski należy do semickiej rodziny językowej i jest jednym z ponad osiemdziesięciu języków używanych w Etiopii (Milkias 2011: 257). Funkcjonuje on również jako oficjalny język etiopskiego rządu (Meyer 2011b: 1213) oraz *lingua franca* pozwalająca na komunikację mieszkańcom tego kraju pochodzącym z różnych grup etnolingwistycznych (Leyew 2012: 37–38). Z cenzusu ludności przeprowadzonego w 2007 roku wynika, że jest on pierwszym językiem dla ponad 21 milionów Etiopczyków¹.

Wśród historyków języka nie ma zgody co do początków języka amharskiego (Bender 1983; Girma 2001). Jeśli chodzi o współczesny stan rzeczy, język ten wyróżnia się stosowanym alfabetem, który dzieli z językiem Gə'əz (w anglojęzycznych źródłach można również spotkać określenia *Old Ethiopic* i *Classical Ethiopic*, patrz Weninger 2012)². Także część podstawowego leksykonu języka amharskiego wykazuje związki z językiem Gə'əz (Kefle Wold 1956; Meyer 2011a: 1203), choć w tym kontekście należy także wspomnieć

¹ *The 2007 Population and Housing Census of Ethiopia: Statistical Report at Country Level*, s. 91, dostęp: 10.09.24.

² Dla wygody polskiego czytelnika w niniejszym artykule wszystkie przykłady językowe są transkrybowane. Dla przykładu, w rzeczywistym zapisie rzeczownik *fəqər* oznaczający ‘miłość’ to ፍቅር.

o dużym wpływie języków kuszyckich (Meyer 2011a: 1202–3), a w ostatnich dekadach również języka angielskiego (Meyer 2011a: 1203; Kozicki 2017). Jeśli chodzi o morfologię, w sposób charakterystyczny dla języków z rodziny semickiej, język amharski opiera się na rdzeniach spółgłoskowych zawierających podstawowy potencjał semantyczny. W celu skonkretyzowania jednostki leksykalnej i uzyskania właściwego znaczenia, owe rdzenie poddaje się wokalizacji, reduplikacji, geminacji, a także dodaje się do nich odpowiednie morfemy gramatyczne (Amberber 2001: 36–7; Meyer 2011a: 1187–1200).

2. Metoda i materiał

Podstawowym założeniem dla niniejszego badania jest przekonanie, że w każdym języku naturalnym zawarty jest pewien sposób postrzegania i interpretacji otaczającej rzeczywistości. Tym samym wpisuje się ono w nurt etnolingwistycznych badań nad językowym obrazem świata (w skrócie JOS), które prowadzone są w Polsce od ponad czterech dekad (Bartmiński 2012: 11–21; Niebrzegowska-Bartmińska 2020: 102). Swą analizę opieram na definicji Jerzego Bartmińskiego, który językowy obraz świata rozumiał jako „zawartą w języku, zwerbalizowaną interpretacj[ę] rzeczywistości dającą się ująć w postaci sądów o świecie” (Bartmiński 2012: 12).

Podobnie jak w większości badań nad językowym obrazem świata, przedmiotem niniejszego studium jest koncept (tożsamy z używanym wcześniej terminem stereotyp językowy), rozumiany jako element (lub inaczej „wycinek”, patrz Niebrzegowska-Bartmińska 2020:108) obrazu świata obejmujący nie tylko podstawowe cechy poznawcze, ale również konotacje językowe i kulturowe (Bartmiński 2018: 36). Tak rozumiany koncept może być werbalizowany w języku przez jeden albo więcej leksemów (Gryshkova 2014:41). Przyjmuje się, że głównym narzędziem do rekonstrukcji tak rozumianego konceptu jest badanie danych językowych, w tym systemowych, tekstowych oraz ankietowych (Niebrzegowska-Bartmińska 2020: 177–94). W przypadku niniejszego badania podstawę dla analizy stanowiły przede wszystkim dane systemowe dotyczące dwóch głównych rdzeni związanych z miłością (leksykalne eksponenty konceptu³, derywaty, synonimy, antonimy, hiperonimy, hiponimy, wyrazy bliskoznaczne oraz idiomy zawierające leksemy związane z miłością), choć zostały one uzupełnione również o dane korpusowe, tekstowe, a także przykłady z języka mówionego.

³ Czyli trzy główne leksemy związane z konceptem miłość w języku amharskim: rzeczownik *fəqar*, a także czasowniki *wäddädä* oraz *afäqqärä*.

Punktem wyjścia dla ekscerpcji danych systemowych były słowniki. Jeśli chodzi o słowniki jednojęzyczne, w badaniu został wykorzystany najbardziej aktualny jednojęzyczny słownik języka amharskiego *Yamarəñña mäzgäbä qalat* (w skrócie AMQ, Ethiopian Languages Research Center, 2001) oraz starszy, ale niekiedy bardziej szczegółowy słownik autorstwa Tekle Wolda (Tekle Wold 1970). W ramach uzupełnienia danych z tych dwóch słowników w badaniu został wykorzystany również słownik internetowy *abyssinica.com* oraz słownik amharsko-angielski zredagowany przez Kane'a (1990). Dane słownikowe były czerpane również ze słownika *Yä'amarəña fäliṭoč* poświęconego idiomom (Dagnacew i Werqu 1990/1)⁴. W celu pogłębienia analizy danych ze słowników w badaniu wykorzystany został także korpus AmWaC, który jest najobszerniejszym i najbardziej aktualnym dostępnym w Internecie korpusem języka amharskiego⁵. Na potrzeby badania stworzony został również korpus składający się z fragmentów tekstów obecnych w korpusie amWaC, zdań obecnych w gramatyce języka amharskiego Wolfa Leslaua (Leslau 1995), amharskojęzycznych tekstów prasowych dostępnych online (m.in. *Ethiopian Reporter*, *BBC Amharic*, *Addis Maleda*), tekstów literackich oraz popularnych piosenek, a także fragmentów języka mówionego pochodzących z platformy *YouTube*. Korpus ten liczył 160 przykładów. Poza tym, oprócz korpusu amWaC, w celu oceny zasięgu opisywanych leksemów we współczesnym języku amharskim użyta została wyszukiwarka Google.

Analiza zebranego materiału została podzielona na trzy części – na: analizę trzech głównych leksykalnych eksponentów konceptu wraz z licznymi derywatami, rekonstrukcję pola leksykalno-semantycznego formującego się wokół pojęcia oraz analizę wyrażen idiomatycznych dotyczących miłości. Wszystkie transliteracje oraz tłumaczenia z języka amharskiego na język polski zostały wykonane przez autora niniejszego tekstu. W przypadku odwołań do słownika Kane'a w tekście głównym przywoływane są formy oryginalne, natomiast ich polskie odpowiedniki (na podstawie Fisiak i in., 2011 oraz, pomocniczo, Glosbe) podano w przypisach. Czasowniki amharskie przytaczane są w formie trzeciej osoby liczby pojedynczej rodzaju męskiego, za amharską praktyką leksykograficzną.

⁴ Słownik ten nie zawiera idiomów związanych z głównymi wykładnikami leksykalnymi konceptu, jednak obecne są w nim inne idiomy związane z miłością, np. te dotyczące części ciała.

⁵ Korpus amWaC zawiera 25,975,846 słów. W celu dostępu do korpusu została wykorzystana wyszukiwarka Sketch Engine (<https://ske.li/2cr>, dostęp: 24.08.24).

3. Analiza

3.1. Główne eksponenty konceptu

Niniejszej analizie nie sposób zacząć inaczej niż od jednego z najciekawszych wątków dotyczących konceptualizacji miłości w języku amharskim, czyli istnienia dwóch czasowników wskazujących na to, co w języku polskim wyrazilibyśmy słowem ‘kochać’: *wäddädä* oraz *afäqqärä*. Niestety, w celu uchwycenia różnicy semantycznej między oboma czasownikami jednojęzyczny słownik AMQ okazuje się wyjątkowo mało przydatny, jako że w obu przypadkach jeden z leksemów jest w nim definiowany poprzez drugi. Obie definicje są także dość lakoniczne:

wäddädä: 1. *afäqqäräḥ fäqqädä* 2. *fällägäḥ däs aläw (čəggəraččäwn ləyaqallələččäw yəwäddal)* [1. (po)kochał 2. chciał, lubił / podobał mu się (chce złagodzić ich problem / kłopot)] (Ethiopian Languages Research Center 2001: 416)

afäqqärä: 1. *fəqräñña adärrägä* 2. *wäddädä* [1. uczynił ukochanym 2. (po)kochał] (Ethiopian Languages Research Center 2001: 590)

Mimo to nawet na podstawie powyższych definicji można dokonać pierwszych obserwacji znaczeniowych. Jak sugeruje użyte w definicji słowo *fəqräñña*, oznaczające ‘partnera, ukochanego / ukochaną’, czasownik *afäqqärä* związany jest niewątpliwie z miłością romantyczną⁶. Tak wyraźnego akcentowania tylko jednej podkategorii miłości brakuje w przypadku czasownika *wäddädä*, którego zakres wydaje się być znacznie większy, jako że obejmuje on także aspekt chęci / pragnienia (nie erotycznego) oraz podobać się / lubienia. Nieco inne światło na relację pomiędzy tymi dwoma czasownikami rzucają definicje zawarte w słowniku Desty Tekle Wolde’s (1970):

wäddädä: *fäqqäräḥ afäqqäräḥ fäqqädäḥ ammänäḥ wäddağ adärrägä* [‘(po)kochał, wierzył, uczynił przyjacielem / ukochanym’] (Tekle Wold 1970: 415)

afäqqärä (fäqqärä): *wäddädäḥ wäddağ adärrägäḥ aqärräbä* [‘(po)kochał, uczynił ukochanym, zbliżył się do’] (Tekle Wold 1970: 996)

Tak jak w słowniku AMQ, oba czasowniki funkcjonują tutaj jako najbliższe wzajemne synonimy. Warto jednak zwrócić szczególną uwagę na wyraz *aqärräbä* ‘zbliżyć się do / z’⁷, użyty do zdefiniowania czasownika *afäqqärä*,

⁶ Czyli inaczej miłość pomiędzy dwiema osobami niebędącymi członkami tej samej rodziny, por. z angielskim *romantic love*, które jest powszechnie używane w badaniach nad miłością (Kövecses 1986; Kacprzak 2022).

⁷ Z gramatycznego punktu widzenia czasownik ten funkcjonuje według schematu dopełnienie + sufiks *n* markujący dopełnienie + *aqärräbä*, np. *əswan bät’am aqärräbä* ‘bardzo się do niej zbliżył, dosł. niej + *n* + bardzo + zbliżył’.

który podkreśla bliskość charakteryzującą relację określaną tym czasownikiem i który nie występuje w definicji czasownika *wäddädä*. Ciekawym, choć trudnym do zinterpretowania, faktem jest również decyzja o wykorzystaniu wyrazu *ammäne* ‘wierzyć / być lojalnym’ jedynie w definicji dotyczącej czasownika *wäddädä*. Pewne dodatkowe spostrzeżenia dotyczące znaczenia obu leksemów pozwala poczynić także odniesienie do słownika dwujęzycznego Kane’a, w którym oba czasowniki zostały przetłumaczone poprzez znaczną liczbę angielskich leksemów. W przypadku *wäddädä* są to *to love, desire, to like, have a liking for, to become enamored of, want sth, to prefer, appreciate, esteem*⁸, *afäqqärä* zostało natomiast przetłumaczone jako *to love, adore someone*⁹. W świetle powyższych tłumaczeń widać przede wszystkim, że czasownik *wäddädä* ma znacznie szerszy zakres semantyczny niż *afäqqärä* i że oprócz kochania obejmuje również takie aspekty jak lubienie, podobać się i chęć. Wydaje się jednak, że aby w pełni zrozumieć różnicę między oboma leksemami należy wyjść poza ramy danych słownikowych i dokładniej przeanalizować ich sposób użycia.

Pierwszą znaczącą różnicą ujawniającą się w świetle danych korpusowych i tekstowych jest częstotliwość użycia obu czasowników. Czasownik *afäqqärä* występuje w korpusie amWaC tylko 323 razy. Liczba wystąpień czasownika *wäddädä* w tym samym korpusie to z kolei 10 156 razy. Tak znacząca różnica w częstotliwości użycia jest bezpośrednio związana z dwoma czynnikami. Pierwszym z nich jest wspomniany już powyżej zakres semantyczny obu leksemów. Jak wynika z definicji zaproponowanej przez AMQ, czasownik *afäqqärä* odnosi się prototypowo do miłości między mężczyzną i kobietą, natomiast *wäddädä* obejmuje w równym stopniu różne kategorie miłości. Drugim, równie ważnym czynnikiem jest intensywność wyrażanego uczucia, która w przypadku *afäqqärä* jest zdecydowanie wyższa. Z tego powodu to właśnie *afäqrəshalähu* / *afäqrəhalähu* ‘kocham Cię’, jest najbardziej osobistym i czułym wyznaniem miłości, które świadczy o zaangażowaniu emocjonalnym wypowiadającej go osoby. I to właśnie dlatego, celem podkreślenia szczególnie wysokiego zaangażowania emocjonalnego, czasownik *afäqqärä* okazjonalnie kolokuje także z innymi nazwami obiektów miłości, takimi jak ojczyzna, bliźni, rodzic, czy wolność, tak jak zostało to ukazane w poniższym przykładzie:

[1] *Adwa yäitəyop’p’ya bæčča sayəhonə yäafrikaḥ yät’əqur həzbočč bəat’t’äqalaym nəs’an-nätaččəwn yämmiyafäqru yäsəw ləğəočč hullu dəl [...]*: (amWaC (poprzez Sketch Engine): Sendek Newspaper, [‘Adwa nie jest jedynie zwycięstwem Etiopii. To zwycięstwo Afryki,

⁸ Kolejno ‘kochać’, ‘pragnąć’, ‘lubić’, ‘mieć upodobanie do czegoś’, ‘być zakochanym w czymś / zachwyconym czymś’, ‘chcieć’, ‘woleć’, ‘doceniać’, ‘cenić’ (Fisiak i in., 2011).

⁹ Kolejno ‘kochać’, ‘uwielbiać’ (Fisiak i in., 2011).

Trudno jednak wyobrazić sobie sytuację, w której użytkownik języka amharskiego zwraca się bezpośrednio do rodzica czy dziecka używając słowa *afäqqärä* (*afäqrəshalähu* / *afäqrəhalähu*). W tym wypadku najbardziej oczywistą możliwością jest nieco bardziej stonowany emocjonalnie czasownik *wäddädä*, który obejmuje w regularny sposób wszystkie typy miłości (np. w połączeniach z rzeczownikami *agärən* / *abbatun* / *əgziabəherən* ‘kochać swój kraj / swego ojca / Boga’). Co ważne, jak odnotowane zostało w słowniku AMQ, czasownik *wäddädä* ma również drugie podznaczenie, w którym nie odnosi się on do miłości, ale do cieszenia się czymś / podobania się komuś oraz pragnienia (nie erotycznego). W tym ostatnim wypadku stosowany jest on nawet w wyrażeniach grzecznościowych, w których oznacza ‘chciałbym’, tak jak ukazane zostało w poniższym przykładzie:

Aspekt chęci zrobienia czegoś odcisnął się także w formie gerundivum *wāddo* (odmienianej przez rodzaje i liczby), która oznacza ‘z własnej woli’, np. *wādje aladärräghutəm* ‘nie zrobiłem tego z własnej woli’.

1. *käffətāñña yāhonā yāmāwdād səmmet* (lāməsəle yāhagār fəqər /yāənnat fəqər/ *mānfāsawi fəqər*) :: 2. *bāhulätt tāqarani s’otawoč makkakāl yallāna bāwəsib fəllagot lay yātāmāsərrütā yāmāwadād yāmāsasūb səmmet*:: 3. *wāddəf səməm: əgūlena əgūle fəqər naččaw* ‘1. mocne uczucie kochania [māwdād] (np. miłość do ojczyzny / miłość matczyzna / miłość duchowa) 2. uczucie wspólne kochania [māwadād] i troski wyrastające na podstawie pożądania płciowego łączącego dwie osoby odmiennej płci 3. przyjaćiel, imię. X i Y łączy przyjaźń [dosł. są fəqər]’ (Ethiopian Languages Research Center 2001: 590).

W dwóch pierwszych (głównych) podznaczeniach słownik AMQ definiuje rzeczownik *faqar* poprzez czasownik *wäddädä* oraz jego derywat *täwaddede* (więcej na jego temat w następnym podrozdziale). W pierwszym podznaczeniu mowa jest o silnym uczuciu, które pojawia się w wielu różnych typach relacji (miłość do ojczyzny, miłość matczyna, miłość duchowa). Drugie podznaczenie odnosi się do miłości pomiędzy dwiema osobami przeciwnej płci. Uwagę zwraca niewątpliwie decyzja o wydzieleniu tego typu miłości

¹⁰ Przykład autora.

od innych jej rodzajów wymienionych w podznaczeniu pierwszym i oparcie tego podziału na aspekcie pożądania płciowego. To rozróżnienie nie jest natomiast widoczne w słowniku Kane'a, który leksem *fəqər* tłumaczy przez trzy wysoce złożone angielskie kategorie, tj. *love* 'miłość', *affection*¹¹ oraz *devotion*¹². Decyzja o przetłumaczeniu na aż trzy angielskie leksemy wskazuje na fakt, że rzeczownik *fəqər* używany jest również w celu wyrażenia poszczególnych aspektów miłości, takich jak czułość czy oddanie.

Rzeczownik *fəqər* łączy więc wszystkie typy miłości w jedną, bardzo obszerną kategorię. To niewątpliwie przypomina sytuację obecną w językach europejskich, które w zdecydowanej większości również dają swoim użytkownikom do dyspozycji jeden główny nominalny wykładnik konceptu miłość (Underhill 2012; Wierzbicka 2019; Kacprzak 2022). W tym miejscu należy jednak zauważyć, że nawet na tym polu podobieństwo między językiem amharskim i językami europejskimi nie jest pełne. Jak już zostało zauważone w poprzednim akapicie, rzeczownik *fəqər* używany jest niekiedy również w kontekstach, gdzie użytkownicy języków europejskich użyliby innego leksemu (np. obecne w angielskim tłumaczeniu Kane'a *affection*). Niewątpliwie na uwagę zasługuje również trzecie podznaczenie wydzielone przez słownik AMQ w którym leksem *fəqər* oznacza przyjaźń / przyjaciela. W końcu warto zauważyć, że w przypadku wszystkich trzech omówionych powyżej leksemów słowniki nie podają ekstensji semantycznych 'pożycie seksualne' i 'mieć stosunek seksualny z drugą osobą', znanych z języka polskiego¹³ oraz innych języków europejskich. Fakt ten świadczy silnie o specyfice etiopskiej kultury, w której pierwszoplanową rolę odgrywa religia, a nacisk kładziony jest przede wszystkim na aspekt duchowy miłości. Seks z kolei jest w konserwatywnej Etiopii najczęściej sprawą tabu, niewidoczną w amharskich mediach głównego nurtu.

3.2. Derywaty

Specyfika konceptu miłość w języku amharskim jest również kształtowana przez mechanizmy amharskiej morfologii, która stwarza liczne możli-

¹¹ Według słownika Fisiak i in., 2011 'uczucie'. W rzeczywistości wyraz *affection* ma jednak znacznie więcej polskich odpowiedników, z których żaden nie pokrywa się w pełni z jego znaczeniem. Według internetowego słownika korpusowego Glosbe, trzy najczęstsze odpowiedniki *affection* w języku polskim to *miłość*, *uczucie* i *sentymet*. Wśród rzadszych tłumaczeń można znaleźć również wyrazy takie jak *sympatia*, *przywiązanie* czy *czułość* (za Glosbe.com, <https://glosbe.com/en/pl/affection>, dostęp: 24.08.24).

¹² 'oddanie, poświęcenie' (Fisiak i in., 2011)

¹³ Za słownikiem internetowym PWN (dla rzeczownika *miłość*: <https://sjp.pwn.pl/sjp/milosc;2483508.html>, dla czasownika *kochać się*: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/kocha/%C4%87.html>, dostęp: 19.08.2024).

wości wydobywania niuansów semantycznych z dwóch podstawowych rdzeni, na których opierały się analizowane powyżej główne leksykalne eksponenty konceptu. Zaczynając od rdzenia *wdd*, jednymi z najczęściej występujących czasowników powstałych na jego bazie są *tāwāddädä* ‘być kochanym, lubianym, popularnym, także dobrze się sprzedawać, podróżować’ oraz *tāwāddädä* ‘kochać się nawzajem, pasować do siebie’. Pierwszy z nich jest współcześnie szczególnie często spotykany w postaci derywowanego imiesłowu *tāwāddağ* występującego w kolokacjach związanych z popularnością i byciem ulubionym, np. *tāwāddağ tewanay / artist / zäfañ / zäfän* ‘ulubiony / popularny aktor / artysta / piosenkarz / ulubiona piosenka’. Zgodnie z zasadami amharskiej morfologii (prefiks *tä-* + rdzeń *wdd*) może on jednak występować także w bardziej podstawowym znaczeniu ‘ukochany’. Drugi z czasowników, różniący się od pierwszego wymianą samogłoski wewnątrz rdzenia, odnosi się do miłości wzajemnej i obejmuje swoim zakresem wszystkie typy miłości, od miłości bliźniego po miłość romantyczną. Inne możliwości wykorzystania podstawowego znaczenia rdzenia *wdd* dają prefiksy związane ze sprawczością *a-* oraz *as-*, co widać na przykładzie czasowników *awāddädä* ‘sprawić, żeby między ludźmi panowała miłość, podnieść cenę, sprawić, żeby dwie części do siebie pasowały’ oraz *aswāddädä* ‘sprawić, by coś było kochane, sprawić, by ceny poszły w górę’. Kolejną możliwość daje wyrażenie *wädädd adärrägä*, w którym redukcja samogłosek wewnątrz rdzenia pozwala na intensyfikację opisywanego uczucia, dając znaczenie ‘bardzo czegoś chcieć / bardzo coś kochać, uwielbiać’¹⁴.

Bogactwo amharskiej morfologii przejawia się także w odniesieniu do innych części mowy. Najwyraźniej odznaczają się w zebranych materiale rzeczowniki. *Awwadağ* to na przykład ktoś, kto doprowadza do pogodzenia skonfliktowanych osób bądź ktoś/coś, kto/co sprawia, że ludzie się kochają (np. pojawienie się dziecka, które wzmacnia więź pomiędzy rodzicami). *Māwwädäğä* to z kolei albo ‘powód dla którego ktoś jest kochany’, albo ‘pokojuje nastawienie, spełnianie dobrych uczynków’. W końcu *awwādadädä* ma znaczenie ‘sposób lubienia, kochania’. Niewątpliwie najważniejszymi (na co wskazuje częstotliwość użycia) nominalnymi derywatami utworzonymi na podstawie rdzenia *wdd* są jednak *wāddağ* ‘przyjaciół, ukochany/a’ oraz *wāddağnnät* ‘przyjaźń, przyjacielskie stosunki’. Zostaną one omówione w ko-

¹⁴ Złożone predykaty z czasownikami *alä* ‘powiedzieć’ oraz *adärrägä* ‘robić / zrobić’ dają użytkownikom języka amharskiego możliwość niuansowania znaczenia poprzez redukcję wewnątrz rdzenia czasownika podstawowego. Np. czasownik *käffätä* ‘otwierać’ może być użyty z czasownikiem *adärrägä* w celu oddania różnej intensywności wykonywanej czynności: *käffät adärrägä* ‘otworzyć delikatnie, uchylić’, *käffät adärrägä* ‘otworzyć gwałtownie’ (Leslau 1995: 582–583).

lejnym podrozdziale poświęconym konceptom związanym z miłością. Jeśli chodzi o przymiotniki, uwagę przykuwa przede wszystkim leksem *wäddad*, który najczęściej występuje w kolokacjach: *säw wäddad* ‘przyjazny’, *rasun wäddad* / *yäras wäddad* ‘egoistyczny, narcystyczny, egoista’ oraz *(h)agär wäddad* ‘patriotyczny, patriota’. Ostatnie dwa wyrażenia stanowią również podstawę słowotwórczą dla nominalnych derywatów *ras wäddadnnät* ‘narcyzm’ oraz *(h)agär wäddadnnät* ‘patriotyzm’. Na zakończenie wątku dotyczącego rdzenia *wdd* warto zauważyć, że w znaczeniach wielu z powyższych leksemów ujawniony jest szerszy semantyczny potencjał tego rdzenia, który obejmuje również wyrazy związane z wzajemnym dopasowaniem oraz ceną.

Jeśli chodzi o czasowniki powstałe na bazie rdzenia *fqr*, jest ich w analizowanych słownikach równie wiele i w większości wypadków utworzone są one w podobny sposób, co opisywane powyżej czasowniki związane z rdzeniem *wdd*. W czasowniku *täfäqqärä*, dzięki użyciu prefiksu *tä-*, następuje odwrócenie ról znanych z głównego czasownika *afäqqärä*, co prowadzi do utworzenia znaczenia ‘być kochanym’. Podwojenie sylaby *-qä-* (*täfäqqärä*) sprawia z kolei, że ten sam czasownik zaczyna znaczyć ‘kochać się nawzajem’. Zmiana samogłoski oraz podwojenie wewnątrz rdzenia pozwala także na uzyskanie znaczenia ‘sprawić, żeby ludzie kochali się nawzajem’ w czasownikach *affaqqärä* oraz *affäqqärä*. Aspekt sprawczości jest jeszcze lepiej widoczny w przypadku czasownika *asfäqqärä* ‘sprawić, żeby ktoś kochał / był kochany’, co jest dobrze widoczne w nominalnym derywacie *mästäfaqär* ‘napój miłosny, zaklęcie, które ma na celu wywołanie czyjejś miłości’ (patrz kolejny akapit). Jeśli chodzi o cechy wyróżniające czasowniki utworzone na bazie rdzenia *fqr*, to w niektórych z nich widać bliższy związek tego rdzenia z miłością romantyczną. Tak jest na przykład w wypadku leksemu *täfäqqärä*, który w wielu przypadkach (choć nie wyłącznie) odnosi się do miłości między mężczyzną a kobietą. Niektóre z wymienionych powyżej czasowników obejmują z kolei znacznie szerszy wachlarz potencjalnych obiektów miłości, jak np. *affaqqärä*, który najczęściej występuje w odniesieniu do relacji zbiorowych, jak widać w poniższym przykładzie:

[3] *ändäzih ayənät mämhar ənfülləgallän: kägwadänñöčäččənəm gar honä käbetäsäböčäččən gar yämniyafaqärän: ənñanəm betäsäböčäččənənəm wädä təkəkkälänña godana yämniämärran*. [‘Takich właśnie uczonych potrzebujemy: jednoczących [dosł. sprawiających, żebyśmy się nawzajem kochali] nas z naszymi przyjaciółmi, kierujących nas i nasze rodziny na właściwą ścieżkę’] (amWaC (poprzez Sketch Engine: Ethpress.gov.et, <http://www.ethpress.gov.et/addiszemen/index.php/component/k2/itemlist/date/2015/10/15>, link do szybkiego dostępu w Sketch Engine: <https://ske.li/2hp>, dostęp: 8.01.25)

Jeszcze bogatszy materiał zawierają słowniki w związku z rzeczownikowymi i przymiotnikowymi derywatami powstałymi na bazie rdzenia *fqr*.

Po pierwsze, słownik Kane'a odnotowuje trzy dość rzadko używane we współczesnym języku amharskim leksemy, pozostające w relacji synonimicznej do głównego nominalnego wykładnika konceptu, tj. *fäqära* oraz pochodzące jeszcze z języka Gə'əz *afqəro* i *afqərot*, które występują najczęściej w idiomach (o tych mowa w kolejnym podrozdziale). Zupełnie inaczej sprawa ma się z rzeczownikiem *fəqräñña*, który w świetle danych z korpusu amWaC oraz wyszukiwarki Google jest jednym z najczęściej używanych leksemów utworzonych na bazie omawianego rdzenia¹⁵. Słownik Kane'a wydzielił dla tego leksemu kilka odrębnych znaczeń, tj. *lover*¹⁶, *affectionate person*¹⁷ oraz *one whom everyone likes*¹⁸, natomiast słownik AMQ pozostaje przy odnotowaniu tylko pierwszego ze znaczeń, definiując je jako 'osobę, która kocha w związku z pożądaniem płciowym, przyjaciela'. Taką decyzję twórców słownika AMQ można zrozumieć w świetle danych ilościowych z korpusu amWaC, wskazujących wyraźnie, że współcześnie leksem *fəqräñña* funkcjonuje przede wszystkim właśnie w tym znaczeniu. Jeśli chodzi o jego morfologię, warto zwrócić uwagę na fakt, że ze względu na obecność rdzenia *fqr*, jest w nim inherentnie zawarty aspekt wzajemnego kochania się. Współcześnie przynajmniej równie ważny dla jego znaczenia jest jednak także fakt pozostawiania w związku – *fəqräñña*moć to przede wszystkim dwie spotykające się ze sobą osoby przeciwnej płci, które nie są (jeszcze) małżeństwem. W świetle zebranego materiału nie wydaje się natomiast, żeby kluczowy dla ogólnej semantyki wyrazu *fəqräñña* był element pożądania płciowego, tak silnie podkreślany w dążącym do oddania naukowego obrazu świata (Bartmiński 2012: 35–41; Tokarski 2014: 80–86) słowniku AMQ oraz w wyrazie *lover* zawartym w słowniku Kane'a.

Drugim często używanym rzeczownikiem utworzonym na bazie rdzenia *fqr* jest *afqari*. On także w jednym ze swoich znaczeń odnosi się do miłości między mężczyzną i kobietą, wchodząc w relację opozycji z leksemem *täfäqari* 'ten, który kocha vs. ten, który jest kochany'. Jego pozostałe podznaczenia obejmują jednak znacznie więcej rodzajów miłości. Po pierwsze, *afqari* może oznaczać 'miłośnika', np. sportu, muzyki czy sztuki. To właśnie w tym podznaczeniu występuje on współcześnie najczęściej. Po drugie, *afqari* może się również odnosić do kochania większej grupy ludzi, tak jak w napotkanych w korpusie frazach *säwn afqari* 'kochający ludzi' bądź

¹⁵ W wyszukiwarce Google sam wyraz *fəqräñña* w formie nieokreślonej liczby pojedynczej występuje około 1,840,000 razy (dane z 20.08.2024). W korpusie amWaC występuje on natomiast 175 razy.

¹⁶ 'kochanek/ka' (Fisiak i in., 2011)

¹⁷ 'czuła osoba' (Fisiak i in., 2011)

¹⁸ 'Ktoś lubiany przez wszystkich' (tłumaczenie własne).

həzbun afqari ‘kochający lud / naród’. Prawdopodobnie najciekawszym leksemem odnotowanym w materiale słownikowym, zebrany na potrzeby niniejszego badania, jest jednak *mästäfaqär* ‘napój miłosny, zaklęcie które ma na celu wywołanie czyjejś miłości’. Liczba wyników wyszukiwania w wyszukiwarce Google pozwala stwierdzić, że jest to we współczesnym amharskim bardzo ważny koncept, a Internet pełen jest video i tekstów tłumaczących, czym *mästäfaqär* jest i do czego się go używa. Większość dostępnych materiałów ma jednak charakter przestrogi, ze względu na głęboko zakorzenione w Etiopczykach przeświadczenie, że taki nienaturalny sposób wywoływania miłości jest sprzeczny z wolą Boga i może mieć bardzo poważne konsekwencje.

3.3. Wyrażenia bliskoznaczne

Jeśli chodzi o hiperonimy wyrazu *fəqər*, na pewno najważniejszym z nich jest *səmet*. Słowo to można tłumaczyć na język polski jako ‘uczucie’, ale należy równocześnie zauważyć, że w języku amharskim nie istnieje rozgraniczenie między emocjami i uczuciami znane z wielu języków europejskich (Wierzbicka 1999:1–7; Kacprzak 2022). W amharskim Internecie można niekiedy również spotkać przykłady użycia, w których miłość rozumiana jest przede wszystkim jako wybór bądź uczynki, ale obecna w nich konieczność bezpośredniego zaprzeczenia (*fəqər səmet aydälläm* ‘miłość to nie uczucie’) tylko potwierdzają prototypowy status *səmet* jako hiperonimu miłości. Większych wątpliwości nie ma także w odniesieniu do czasowników *afäqqärä* i *wäddädä*, dla których najbliższym hiperonimem jest czasownik *täsämmaw* ‘czuć’, oparty na tym samym rdzeniu co *səmet*.

Naturalnie, jak dowiedzione zostało już w pierwszym podrozdziale dotyczącym definicji słownikowych, oba czasowniki stanowią dla siebie nawzajem najbliższe synonimy. Definicje omówione w rozdziale 4.1. wspominają również inne ważne synonimy obu czasowników, takie jak *fälläge* ‘chcieć’, *fäqqäde* ‘pragnąć’ czy *däs alä(w)* ‘cieszyć / podobać się, cieszyć się’, który jest jednym z najczęstszych środków do wyrażania pozytywnych uczuć w języku amharskim (Amberber 2001: 42). Jeśli chodzi o rzeczownik *fəqər*, tak jak wspomniane zostało w podrozdziale 4.2, ma on dwa bliskie synonimy *fäqära* i *afqərot*, a także występujące w złożeniach *afəqro*. Najważniejszymi antonimami dla amharskiej miłości są natomiast niewątpliwie leksemy oparte na rdzeniu *t’l*, przede wszystkim *t’älla* oraz *t’lača* oznaczające kolejno ‘nienawidzić’ i ‘nienawiść’.

Poza najbliższymi synonimami i antonimami istnieje również duża grupa wyrażen bliskoznacznych nazywających poszczególne aspekty miłości i powiązane z nią pojęcia (Kövecses 1986: 74–82; Kövecses 1991: 87–89). Istotną

część tej grupy stanowią rzeczowniki i czasowniki nazywające uczucia takie jak *dästa* 'radość / szczęście', *naḥqot* 'tęsknota', *naḥḥäqä* 'tęsknić', czy *sassa* 'być czułym / troszczyć się / martwić się'. Jednak oprócz nazw uczuć, wyrażenia bliskoznaczne związane z miłością obejmują także inne kluczowe domeny takie jak postawy emocjonalne, wartości czy relacje (por. Bierwaczzonek 2002). W świetle połączeń wyrazowych obecnych w korpusie amWaC opartych na schemacie miłość / kochać + i + rzeczownik / czasownik¹⁹ centralną rolę w amharskim koncepcie miłości odgrywa chrześcijańska postawa obejmująca troskę i opiekę (*mättäsasäb* / *täsassäbä* 'myśleć o sobie nawzajem / troszczyć się o siebie nawzajem', *ənəkəbbə* 'opieka, troska' / *ənəkəbbəkäbä* 'opiekować / troszczyć się'), wsparcie (*dəgaf* 'wsparcie' / *däggäfä* 'wspierać'), szacunek (*kəbər* / *əkəbro* 'szacunek', *əkəbbärä* 'szanować'), miłosierdzie (*rəhrahe* 'miłosierdzie, współczucie'), pokorę i cierpliwość (*təhətənna* 'pokora', *təgast* 'cierpliwość') oraz po prostu dobro ('*dägnnät* 'dobro'). Dobrze zaznaczone są również aspekty miłości kojarzone z miłością Boga i Chrystusa (*čärənnät* 'miłosierdzie, dobro, łaska', *məhrät* 'przebaczenie, łaska, miłosierdzie'). Symptomatyczny dla bieżącej sytuacji w etiopskim państwie jest fakt, że dwoma leksemami współwystępującymi najczęściej z rzeczownikiem *feger* są *sälam* 'pokój' oraz *andənnät* 'jedność'. Stanowi to odzwierciedlenie napięć i konfliktów na tle etnicznym (przede wszystkim) oraz religijnym, które są zmorą wielokulturowej Etiopii (Taye 2017). Przez ten pryzmat należy postrzegać także inną często występującą w korpusie amWaC kolokację, tj. *fəqərənna mäčəcał* 'miłość i tolerancja' – w kontekstach w korpusie amWaC, odnosi się ona wyłącznie do tolerancji etnicznej i religijnej wewnątrz Etiopii.

3.4. Idiomy

W niewielkiej grupie idiomów utworzonych na bazie rdzenia *wdd*, pod względem ilości odznaczają się najbardziej wyrażenia utworzone z przymiotnikiem *wäddad*, wskazujące na trzy cechy związane z różnymi rodzajami miłości: *rasun* / *yäras wäddad* 'egoistyczny, narcystyczny, zakochany w sobie', *säw wäddad* 'przyjazny, kochający innych ludzi' oraz *agär wäddad* 'patriotyczny, patriota'. W przypadku ostatniego idiomu warto zwrócić uwagę na fakt, że zarówno w słowniku Kane'a jak i w internetowym słowniku *Abbyssinica* jest on dodatkowo opatrzony angielskim tłumaczeniem posiadającym negatywne konotacje (*nationalist*²⁰ w przypadku Kane'a oraz *flag-waiver*²¹ w *Abbyssinica*). Jest to niewątpliwie związane ze wspomnianą

¹⁹ W świetle połączeń wyrazowych opartych na schemacie miłość / kochać + i + rzeczownik / czasownik (<https://ske.li/2hv>, dostęp: 11.09.24).

²⁰ nacjonalist -a/ka, Fisiak i in. 2011.

²¹ 'osoba ostentacyjnie patriotyczna [dosł. machacz flagą]' (tłumaczenie własne).

już trudną etiopską historią i kształtującą etiopską politykę kwestią połączenia wielu zamieszkujących ten kraj grup etnicznych w jeden naród. W zebranych materiale próżno jednak szukać kontekstów, w których wyrażenie *agār wāddad* niesłoby negatywne konotacje. Drugą ważną grupą idiomów są te związane ze słowem *wāddağ* ‘przyjaciół, ukochany/a’ oraz derywatem *wāddağnnāt* ‘przyjaźń’. Większość z nich związana jest bezpośrednio z pojęciem przyjaźni, jak na przykład *yālāb wāddağ* ‘najbliższy przyjaciel, bratnia dusza, dosł. przyjaciel od serca’, *yanget wāddağ* ‘najbliższy / szczerzy przyjaciel, dosł. przyjaciel od trzewi / jelit’, *wāddağ yazā / abbāğā* ‘poznać przyjaciela / przyjaciół’, *wāddağnnāt abbāğā* ‘stać się przyjaciółmi’. W dwóch innych idiomach utworzonych na bazie tych wyrazów obecne jest jednak również drugie podznaczenie wyrazu *wāddağ*, tzn. związane z miłością romantyczną: *kānfār wāddağ* ‘ukochany, chłopak / dziewczyna [dosł. przyjaciel od ust]’ i *wāddağnnāt yazā* ‘uczynić kochaniem / kochanką [dosł. schwycić przyjaźń]’. To, co łączy oba te wyrażenia, to fakt, że pojęcie przyjaźni jest w nich wykorzystane celem niedosłownego (złagodzonego) oddania opisywanej relacji. W końcu, w kontekście etiopskiej kultury uwagę przykuwa niewątpliwie wyrażenie *biwādut alām* o znaczeniu ‘nieważne, że wszystkim się to podoba, jeśli nie podoba się to Bogu’ [dosł. nawet jeśli to kochają, świat]²². Choć w świetle zebranego materiału wydaje się ono nie występować szczególnie często we współczesnym języku, stanowi to kolejny dowód na to, jak wielką wartością w etiopskiej kulturze jest duchowość i wiara.

Jednym z najczęściej występujących idiomów zawierających wyraz *fəqər* jest *fəqər yazāw* [‘dosł. miłość go złapała’], który jest najbliższym odpowiednikiem polskiego ‘zakochać się’. Ma on również dwa synonimy, odnotowane w zebranych materiale słownikowym: *fəqər addäräbbāt* [‘dosł. miłość w nim spoczęła’] oraz *fəqər t’alāw* [‘dosł. miłość go przewróciła’]. Kilka innych idiomów utworzonych z rzeczownikiem *fəqər* odnosi się z kolei do pewnych cech lub typów miłości. W świetle wyrażenia *yāanjet fəqər* [‘dosł. miłość z trzewi, jelit’] widać na przykład, że szczerą miłość to taka, która pochodzi z trzewi, a te w języku amharskim są regularnie kojarzone z tą cechą (szczerością). Poza tym w idiomach zarejestrowanych przez słowniki można odnaleźć jeszcze dwa inne ważne typy miłości: *yāayn fəqər* ‘miłość od pierwszego wejrzenia’ oraz *mānfāsawi fəqər* ‘miłość duchowa’. W materiale znalazły się również trzy wyrażenia o charakterze pejoratywnym. *Yājəl fəqər* [‘dosł. miłość głupiego’] oznacza miłość bezrefleksyjną, *qolo yāmīyagwarəs fəqər* [‘dosł. miłość podająca do buzi palone ziarno / karmiąca palonym

²² Tłumaczenie własne, por. z Kane 1990: 1570.

ziarnem'] – miłość krótkotrwałą, a *yājəb fəqər* [dosł. miłość hieny'] – miłość powierzchowną, która trwa jedynie, gdy wszystko idzie dobrze.

Wykorzystane do badania słowniki wymieniają także znaczną liczbę idiomów utworzonych z innymi leksemami na bazie rdzenia *fqr*. Duża część z nich to jednak wyrażenia mocno archaiczne, bazujące na podstawie wyrazów pochodzących z języka Gə'əz, których próżno szukać we współczesnych tekstach. Grupa wyrażeń z leksemem *afqəro* wskazuje przede wszystkim na różne typy miłości (*afqəro rə'əs* 'egoizm, neg. miłość własna', *afqəro təmhərt* 'miłość do nauki', *afqəro nəway* 'miłość do pieniędzy, dóbr materialnych', *afqəro s'äla'ət* 'miłowanie wroga'), natomiast wyrażenia formowane z wyrazem *mäfqare* oznaczają pewne typy ludzi (*mäfqäre hagär* 'patriota', *mäfqäre rə'əs* 'egoista', *mäfqäre anəst* 'kobieciarz'). Znacznie częstsze w codziennym użyciu są idiomy utworzone na bazie innego schematu morfologicznego zaczerpniętego z Gə'əz, tj. *fəqrä* + rzeczownik. W świetle danych pozasłownikowych najważniejszymi wyrażeniami tego typu są zdecydowanie *fəqrä bis* 'miłość bliźniego, miłość braterska' oraz *fəqrä nəway* 'materializm, miłość dóbr doczesnych', które w wyszukiwarce Google ma ponad 250 000 rezultatów. Wciąż często używane są również idiomy związane z omawianym w poprzednim podrozdziale wyrazem *afqari*, a ten w jednym ze swych podznaczeń oznacza 'miłośnika, osobę uwielbiającą coś robić'. W słowniku Kane'a odnotowane zostały dwa takie wyrażenia *met'et' afqari* 'lubiący pić' oraz *č'äwata afqari* 'gadula', natomiast w korpusie kolokacji zawierających ten leksem można znaleźć znacznie więcej, włączając w to pozytywnie nacechowane *sport afqari* 'miłośnik sportu' czy *muziqa afqari* 'miłośnik muzyki'. Niezarejestrowanym przez słowniki, a jednak często używanym we współczesnym amharskim Internecie wyrażeniem jest z kolei *yäfəqräññəč qän* 'dzień zakochanych, walentynki', co wskazuje na fakt, że globalna kultura wraz z jej świętami nie jest już Etiopczykom obca.

Należy również zwrócić uwagę na idiomy kojarzące miłość z różnymi częściami ciała. Najwięcej takich idiomów odnosi się oczywiście do serca²³. Wśród najważniejszych z nich należy wymienić m.in. *ləbbu wäddädä* '(po)kochać' [dosł. serce pokochało], *käləbb wäddädä* [dosł. kochać z serca], czy *ləbbu gäbba* 'zakochać się, pokochać' [dosł. ktoś wszedł do jego serca], nie brakuje również konceptualizacji metaforycznych, w których serce jest obiektem podboju bądź kradzieży (*ləbbun sälläbäčəw* 'skradła jego serce' [dosł. wzięła / wyjęła jego serce], *ləbbun marräkäw* [dosł. ktoś zdobył jego serce]). Pewną rolę odgrywa w konceptualizacji miłości również dusza, co najlepiej widać

²³ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że leksem *ləbb* 'serce' w języku amharskim ma znacznie szerszy zakres i obejmuje także to, co w języku polskim nazwalibyśmy rozsądkiem bądź psychiką, zob. Kacprzak 2024.

w wyrażeniu *nefse new* ‘jest moją duszą’, które służy wyrażeniu bardzo bliskiej więzi i jedności duchowej z ukochaną osobą. *Näfs honä* [dosł. stał się duszą] znaczy z kolei ‘stać się bardzo popularnym, kochanym przez ludzi’ i może odnosić się do szerokiej grupy obiektów, także tych materialnych. W języku amharskim istnieje również niewielki paradygmat czułych zdrobnień, który opiera się na wzorze część ciała + sufiks dzierżawczy, jako że obejmuje on nie tylko serce (*labbē* ‘moje serce / serduszko’) i duszę (*näfse* ‘moja duszo / duszko’, ale także brzuch i trzewia / jelita (*hode* ‘mój brzuchu / brzuszku’, *angäte* ‘moje jelita / trzewia). To wskazuje, jak wysoko wartościowane w obrazie świata utrwalonym w języku amharskim są części ciała związane z brzuchem²⁴.

Konkluzje

Jak wynika z powyższej analizy, podobnie jak w innych językach, na których swe piętno odcisnęła tradycja chrześcijańska (Wierzbicka 2019; Kacprzak 2022), koncept miłość w języku amharskim charakteryzuje się bardzo szerokim zakresem, obejmując całą gamę różnych relacji (od miłości romantycznej i miłości w rodzinie do miłości Boga i miłości do ojczyzny), uczuć (m.in. szczęście, radość, czułość, pragnienie) i postaw (m.in. troska, miłosierdzie, szacunek, wsparcie, pokora). W świetle przeprowadzonej analizy widać jednak równocześnie, że koncept miłość w języku amharskim odznacza się także wieloma cechami charakterystycznymi dla tego języka i dla kultury, z którą jest on związany. Wyjątkowość amharskiej miłości zaczyna się już na poziomie podstawowej leksyki. Niewątpliwie jednym z najciekawszych wątków jest istnienie dwóch głównych czasowników mających znaczenie ‘kochać’, które różnią się od siebie zakresem semantycznym, intensywnością wyrażanego uczucia oraz częstotliwością użycia. Jedynym głównym nominalnym wykładnikiem konceptu przypomina w większym stopniu kategorie znane z języków europejskich, ale i w jego wypadku można mówić o ważnych cechach charakterystycznych, m.in. braku semantycznej ekstensji ‘seks’. Kolejnym ważnym czynnikiem wpływającym na unikatowość konceptu miłość w języku amharskim jest morfologia tego języka i wielość derywatów wydobywających niuanse semantyczne z podstawowych rdzeni (np. czasowniki *tāwäddädä* ‘być kochanym, *tāwaddädä* ‘kochać się nawzajem’, *awaddädä* ‘sprawić, żeby między ludźmi panowała miłość’, *aswäddädä* ‘sprawić by coś było kochane’, *wädädd adärrägä*, ‘bardzo czegoś chcieć / bardzo coś

²⁴ Pełniejszą analizę sposobów wyrażania czułości w języku amharskim można znaleźć w: Wołk-Sore 2008, 2009.

kochać, uwielbiać' z rdzenia *wdd*). O specyfice konceptu miłość w języku amharskim decyduje także pole leksykalno-semantyczne formujące się wokół niego, które składa się z kategorii charakterystycznych dla tego języka (np. *dästa* 'radość / szczęście', *sassa* 'być czułym / bardzo lubić / troszczyć się / martwić się' czy *mättäsasäb* 'myślenie o sobie nawzajem, wzajemna troska, miłość bliźniego'). Kolejnym ważnym czynnikiem, który objęła powyższa analiza, są idiomy dotyczące miłości – zarówno te tworzone z głównymi leksykalnymi wykładnikami konceptu, jak i kategoriami oznaczającymi części ciała. W tym kontekście warto wspomnieć przede wszystkim, że miłość w języku amharskim jest nie tylko silnie powiązana z sercem i duszą, ale również brzuchem i trzewiami (*hode* 'mój brzuchu / brzuszku', *angäte* 'moje jelita / trzewia'). Na uwagę zasługują również idiomy odziedziczone z języka staroetiopskiego (Gə'əz), których część jest wciąż aktywnie używana we współczesnym języku amharskim (np. *fəqrä bis* 'miłość bliźniego, miłość braterska' oraz *fəqre nəway* 'materializm, miłość dóbr doczesnych').

Literatura

- Amberber Mengestu, 2001, *Testing emotion universals in Amharic*, [w:] *Emotions in crosslinguistic perspective*, red. John Harkins, Anna Wierzbicka, Berlin, Nowy York: De Gruyter Mouton, s. 35–68. DOI: 10.1515/9783110880168.
- Bartmiński Jerzy, 2012, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bartmiński Jerzy, 2018, *O założeniach i postulatach lingwistyki kulturowej (na przykładzie definicji PRACY)*, „Półrocznik Językoznawczy Tertium” 3(1), s. 26–55. DOI: 10.7592/Tertium2018.3.1.Bartminski.
- Baruk-Dzięcioł Ewa, 2020, *Miłość i erotyzm jako elementy językowego obrazu świata żeńskiej młodzieży akademickiej*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 41, s. 87–101.
- Beall Anne, Sternberg Robert, 1995, *The social construction of love*, „Journal of Social and Personal Relationships” 12(3), s. 417–438. DOI: 10.1177/026540759512300.
- Bender Marvin L., 1983, *The origin of Amharic*, „Journal of the Institute of Language Studies” 1, s. 41–50.
- Bierwiaczonek Bogusław, 2002, *A cognitive study of the concept of LOVE in English*, Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Girma Demeke, 2001, *The Ethio-Semitic languages (re-examining the classification)*, „Journal of Ethiopian Studies” 24(2), s. 57–93.
- Gryshkova Nina, 2014, *Leksem, pojęcie, stereotyp, koncept, znaczenie, idea – propozycja regulacji terminologicznych*, [w:] *Wartości w językowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 3, red. Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 21–50.
- Kacprzak Aleksander, 2022, *The structure of the concept of kærlighed 'love' in Danish*, „International Journal of Language and Culture” 9(2), s. 258–291. DOI: 10.1075/ijolc.22035.kac.
- Kacprzak Aleksander, 2024, *Emotions, morality, and cognition: The unprecedented scope of the concept of the heart in Amharic*, „Aethiopica” 27, s. 250–271. DOI: 10.15460/aethiopica.27.2181.

- Kacprzak Aleksander, 2025, *Love and the Danish Worldview. A Cognitive Ethnolinguistic Study of the Concept of Kærlighed 'Love' in Danish*, Göttingen: V&R Unipress.
- Keffle Wold Kidane, 1956, *Mäs'əhafä säwasəw wägəs + wämäzgäbä qalat hädis*, Addis Abeba: Artistik Matämya Bet.
- Kozicki Michał, 2017, *Neologism construction in Amharic by compounding various parts of speech*, „Studies of the Department of African Languages and Cultures” 51, s. 53–68.
- Kövecses Zoltán, 1986, *Metaphors of anger, pride, and love*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kövecses Zoltán, 1991, *A linguist's quest for love*, „Journal of Social and Personal Relationships” 8(1), s. 77–97. DOI: 10.1177/0265407591081004.
- Leslau Wolf, 1995, *Reference grammar of Amharic*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Leyew Zelealem, 2012, *The Ethiopian language policy: A historical and typological overview*, „Ethiopian Journal of Languages and Literature” 12(2), s. 1–59.
- Lomas Tim, 2018, *The flavours of love: A cross-cultural lexical analysis*, „Journal for the Theory of Social Behaviour” 48(1), s. 134–152.
- Meyer Ronny, 2011a, *Amharic*, [w:] *The Semitic languages: An international handbook*, red. Stefan Weninger, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, s. 1178–1212. DOI: 10.1515/9783110251586.1178.
- Meyer Ronny, 2011b, *The role of Amharic as a national language and an African lingua franca*, [w:] *The Semitic languages: An international handbook*, red. Stefan Weninger, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, s. 1212–1220. DOI: 10.1515/9783110251586.1212.
- Milkias Paulos, 2011, *Ethiopia*, Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Nawacka Joanna, 2020, *Językowy obraz miłości w ujęciu translatorycznym (na podstawie „Zbrodni i kary” Fiodora Dostojewskiego)*, „Acta Neophilologica” XXII(1), s. 127–148.
- Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2020, *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Piasecka-Chmielnik Magdalena, 2023, *Językowy obraz miłości we frazeologii języka francuskiego i języka polskiego*, „Linguistische Treffen in Wrocław” 23(1), s. 305–318. DOI: 10.23817/lingtreff.23–19.
- Suchodolska-Nowak Olga, 2012, *Koncept miłości w paremiologii słowiańskiej*, „Acta Polono-Ruthenica” XVII(1), s. 129–137.
- Swidler Ann, 2001, *Talk of love: How culture matters*, Chicago, London: University of Chicago Press.
- Taye Bekalu, 2017, *Ethnic federalism and conflict in Ethiopia*, „African Journal on Conflict Resolution” 17(2), s. 41–66.
- Tokarski Ryszard, 2014, *Światy za słowami*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Underhill James, 2012, *Ethnolinguistics and cultural concepts: Truth, love, hate and war*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Weninger Stefan, 2012, *Old Ethiopic*, [w:] *The Semitic languages: An international handbook*, red. Stefan Weninger, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, s. 1124–1142.
- Wierzbicka Anna, 1992, *Semantics, culture and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*, Oxford: Oxford University Press.
- Wierzbicka Anna, 1999, *Emotions across languages and cultures: diversity and universals*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wierzbicka Anna, 2019, *The biblical roots of English 'love'*, „International Journal of Language and Culture” 6(2), s. 225–254. DOI: 10.1075/ijolc.18006.wie.

- Wolk-Sore Ewa, 2008, *Towards the conceptualization of the sphere of interpersonal relations in Amharic*, Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Wolk-Sore Ewa, 2009, *Positive and negative emotions encoded in Amharic forms of address*, [w:] *Codes and rituals of emotions in Asian and African cultures*, red. Nina Pawlak, Warszawa: Elipsa, s. 128–137.

Słowniki i korpusy

- Abyssinica: <https://dictionary.abyssinica.com>
- AmWac – Amharic Web Corpus: <https://ske.li/2cr>
- Dagnacew Amsalu, Werqu Aklilu, 1990/1991, *Yäʾamarəña fäliṭoč*, Addis Abeba: Kuraz asatami dərəḡət.
- AMQ – Ethiopian Languages Research Center, 2001, *Yamarəñña mäzgäbä qalat*, Addis Abeba: Artistik Matämya Bet.
- Fisiak Jacek, Adamska-Sałaciak Arleta, Idzikowski Mariusz, Jagła Ewelina Maria, Jankowski Michał, Lew Robert, 2011, *Longman Słownik Współczesny*, Harlow: Pearson Education.
- Glosbe: <https://glosbe.com/en/pl/>
- Kane Leiper Thomas, 1990, *Amharic-English Dictionary*, t. 1–2, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Tekle Wold Desta, 1970, *Yamarəñña mäzgäbä qalat*, Addis Abeba: Artistik Matämya Bet.

Streszczenie: Celem niniejszego badania jest ukazanie specyfiki konceptu miłość odzwierciedlonego w systemie języka amharskiego. W pierwszej części badania analizie poddane zostały główne leksykalne wykładniki konceptu: czasowniki *wäddädä* i *afäqqärä* oraz rzeczownik *fəqər*. Szczególne godne uwagi w tym kontekście okazało się istnienie dwóch różnych czasowników mających znaczenie ‘kochać’, które różni nie tylko intensywność opisywanego uczucia, lecz także częstotliwość użycia we współczesnym języku. W kolejności analizie poddane zostały liczne derywaty powstałe na bazie dwóch głównych rdzeni związanych z miłością. To pozwoliło ukazać rolę morfologii w wydobywaniu niuansów semantycznych, a także dało lepszy wgląd w kulturę, która leży u podstaw amharskiego obrazu świata. W trzeciej części badania zarysowane zostało pole semantyczno-leksykalne funkcjonujące wokół głównych leksykalnych wykładników konceptu. W końcu, w ostatniej części badania przeanalizowane zostały wyrażenia idiomatyczne dotyczące miłości.

Słowa kluczowe: koncept miłość; konceptualizacja miłości; język miłości; język amharski; amharski obraz świata; kultura Etiopii; języki afrykańskie; relatywizm językowy; etnolingwistyka; antropologia językowa